

Про нього не згадують у шкільних підручниках, тай у вузівських програмах навряд чи йому відведене належне місце. З недавнього часу його могила на Личаківському цвинтарі була занедбана і лише у 1971 році, під час відзначення 100-річного ювілею вченого, зусиллями його доньки Олександри, яка приїхала з Парижа, місце поховання її батька впорядкували.

Україні повернуто ще одне ім'я. Та визначна постать цього всесвітньовідомого вченого — друга І.Франка, М.Вороного, Б.Грінченка, М.Коцюбинського, залишається майже незнайомою його співвітчизникам, особливо тим, хто проживає у Центральній Україні. Наукову ерудицію та діапазон В.Гнатюка можна назвати енциклопедичними. Невтомний збирач народної творчості, який намагався охопити увесь етнографічний простір не лише України, глибокий теоретик в галузі фольклористики та етнографії, відомий славіст, дослідник української літератури, мовознавець, публіцист, перекладач — таким постає перед нами Гнатюк.

Ім'я цього видатного вченого стоїть в когорті прогресивних громадських діячів, які гідно

програми настанови молодому фольклористові-початківцю. На жаль, ще не всі імена славних синів України і серед них всесвітньовідомого антрополога, археолога та етнографа полтавця Хведора Вовка повернуто рідному народу. Однак я сподіваюся, що ми обов'язково розповімо про цього вченого на шпальтах «Освіти». Адже наступного року минає 150 років від дня його народження. Що ж до В.Гнатюка, то масштаби наукової і громадської діяльності його просто вражають. Те, що здійснила одна людина в особі вченого, за нинішніх умов навряд чи під силу цілому колективу, а то й усьому науково-дослідному інституту. Проблематика його наукової діяльності була така широка, що важко навіть виділити головну. Справжнім науковим подвигом Гнатюка є упорядкування та видання з коментарем 20-ти томів з українського фольклору та етнографії, чимало записів до яких вчений здійснив особисто.

До золотого фонду української і всієї слов'янської фольклористики увійшли такі його збірники, як: «Галицько-руські народні легенди у двох томах», п'ять томів казок, легенд,

забуті навіть у Західній Україні, де, здавалося б, фольклор зберігся краще, ніж на Сході. У цьому величезному фоліанті, виданому у 1909 році Науковим Товариством Т.Шевченка у Львові (і досі, на жаль, не перевиданому), дано теоретичне обґрунтування гаївок з порадою, як їх водити, як провадити різні молодіжні забави під час великодніх свят. Цікаво вчений пояснює різницю між гаївками і веснянками. «Назва «гаївка, гаїлка» znana й уживана лише в Галичині. З того не виходить, однак, щоби в російській Україні не відомий був сей рід пісні. Вона відома там, але під назвою «веснянка». Зазначу, однак, що не кожному веснянку можна зачислити до гаївок, хоч кожна гаївка є веснянкою. Термін «веснянка» обіймає ширший цикл пісень, «гаївка» — вузкий. Веснянку співають в Російській Україні цілу весну, гаївку в нас — лише на Великдень».

Володимир Гнатюк відкривач і такого оригінального жанру обрядово-звичаєвого фольклору як риндзівки. За структурою, мовляв, вони такі ж, як колядки, з однією лише різницею — великоднім приспівом. Цей вид народнопісенної творчості досі ще належним чином не вивчений.

Риндзівки зафіксовані лише на Яворівщині Львівської області і збереглися тут у побутовому функціонуванні до наших днів. Ось яке пояснення дає риндзівкам В.Гнатюк: «Поміж гаївками я знайшов і риндзівки... Приглядаючись тим риндзівкам, я сконстантував, що їх склад і зміст має характер зовсім колядковий і що вони різняться від колядок лише тим, що мають звичайно окремий рефрен «Же Христос, же воскрес, же воістину воскрес!» та що співаються на Великдень. Зрештою, співають їх так само попід вікнами, як колядки, а не на цвинтарі, співають хлопці і дістають за це нагороду, як за колядки...».

Той, хто прийшов 16 квітня о 17 годині до Київського міського будинку вчителя, мав щасливу нагоду побачити давній звичай українців, який краще зберігся на терені Галичини, хоча раніш поширений був повсюдно — «Поливаний понеділок». Чи не вперше прозвучали на столичній сцені великодні привітання хлопців — «риндзівки», що вже зникли з побуту, але зберігаються у пам'яті старих людей. На вечорі з словом про великого українця виступив відомий етнограф, письменник Микола Ткач. А потім звучали великодні гаївки і коломийки з записів Гнатюка та в хоровах обробках західноукраїнських композиторів О.Ниженківського, Ф.Колесси, С.Людкевича, З.Лиська. Їх виконала народна хорова капела «Світанок» Народного Дому «Просвіта» селища Дашави, лауреат численних хороших фестивалів і конкурсів під орудою Степана Целюха.

А ще дашавці з фольклорного гурту «Сузір'я» (керівник Василь Грицик) навчали киян своїх парубоцьких ігор: «Оборіг», «Хвіст», «Коромисло», «Чий батько дужчий», показали, як у них танцюють місцеві танці «Штайер», «Вертляк».

Цей народознавчий цікавий захід провели Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім.Т.Шевченка, Український державний центр культурних ініціатив, Київський міський будинок вчителя. Наполегливо втілюючи проект «Відроджені звичаї, свята, обряди та регіональні фольклорні традиції українського народу», організатори за допомогою інформаційних спонсорів, серед яких і тижневик «Освіта», за останні півтора року попри значні труднощі фінансового і морального порядку, спромоглися провести сім просвітянських вечорів, які зажили величезної популярності у киян і не раз показані по телебаченню на всю Україну. «Великодні забави» — восьмий фольклорний вечір з циклу свят Сонячного кола. Щоразу це було цікаве знайомство з невідомими багатьом самотніми обрядовими діями і традиційними святами. Можна вважати, що дашавці в плели гарну великодню квітку у вінок пошани великому вченому. Адже він був перший, хто вивів українську фольклористику на широкий шлях європейської науки. А Франко назвав Володимира Гнатюка «феноменально щасливим збирачем усякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть не дорівняв ні один».

Не помилюся, якщо скажу, що й після Володимира Гнатюка в українській фольклористиці не з'явилося ще збирача, рівного йому. Нагадаю, що 9 травня минає 125-та річниця від дня народження славного сина України. І висловимо надію, що свята справа, здійснена Гнатюком — великим збирачем народних скарбів, фольклористом і етнографом, що довго житиме не лише в його багатотомній спадщині, а й у душах та серцях його вдячних нащадків у світі україномовному, а найперш земляків із Тернопільщини, які гідно відзначають нинішній ювілей вченого.

Ольга РУТКІВСЬКА.

МАЛОВІДОМІЙ І ВЕЛИКИЙ

9 травня минає 125 років

від дня народження великого сина українського народу, видатного вченого-етнографа Володимира Гнатюка

представляли Україну в світі, як європейську державу. Володимир Гнатюк був першим українським професійним фольклористом, який підніс цю галузь знання в ранг самостійної наукової дисципліни, тісно пов'язаної з етнографією, літературознавством і мовознавством.

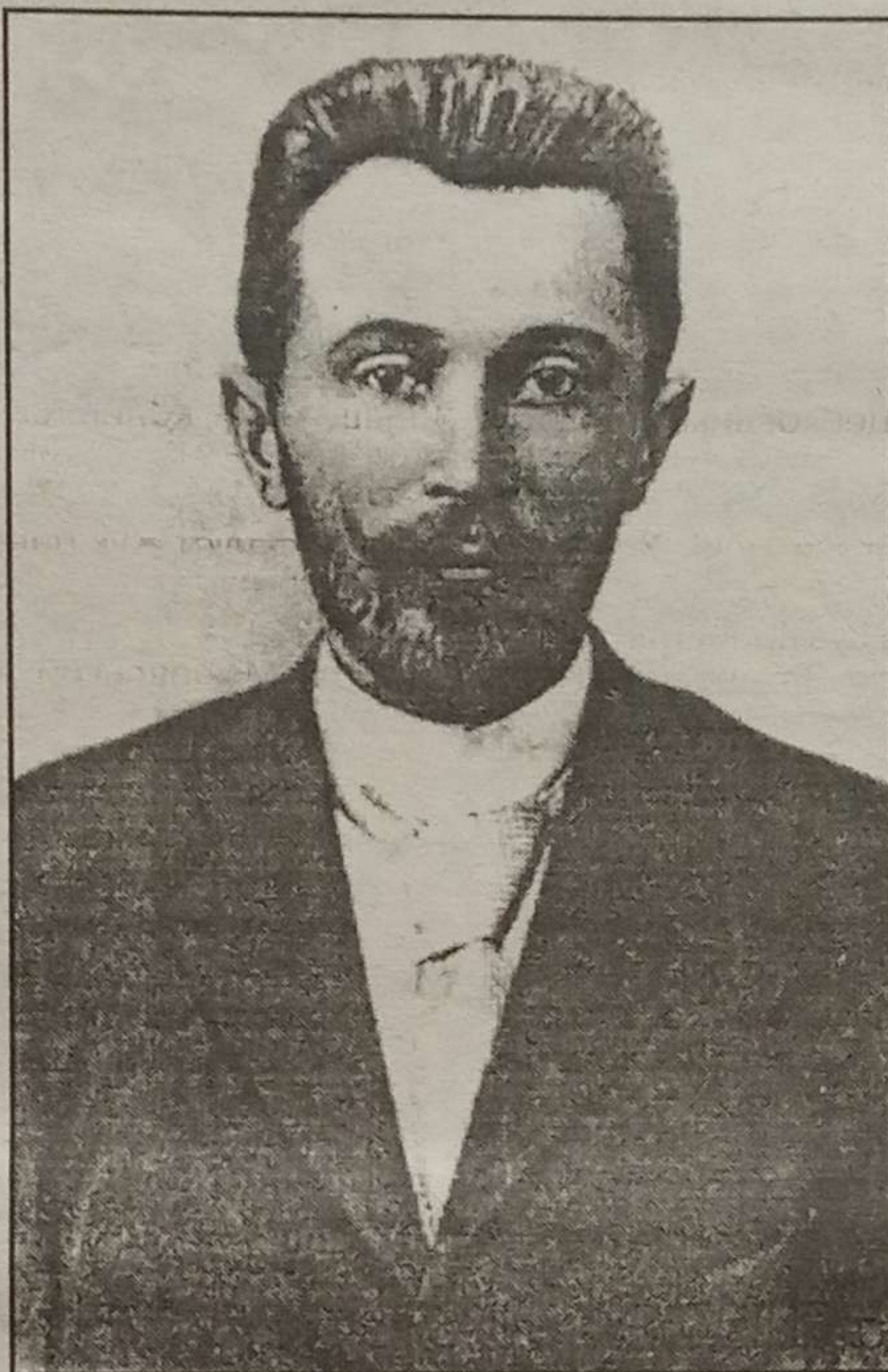
Він залишив нам більш як 300 праць. Серед них, крім статей, збірок, нарисів, монографій, дослідження з життя українців Галичини, Східної Словаччини, Південної Угорщини.

Все це дивує й радує, але й сумно стає, що це неоціненне багатство — скарби народної мудрості — поки що залишається надоступне багатьом, його не перевидають, як інші народознавчі праці маловідомих і менш талановитих дослідників. Спадщина В.Гнатюка не лежить на полицях книгарень, бібліотек, нема її в домашніх книгозбірнях, хоча їм годиться відвести поважне місце поряд з творами Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка.

9 травня 1871 року в селі Велесневі нинішнього Монастирського району Тернопільщини у багатодітній селянській родині народився старший син, Володимир. Уже п'ятирічним хлопчиком він навчився читати і, маючи феноменальну пам'ять, раз почути пісню чи казку міг дослівно повторити через кілька місяців. Хата Гнатюків була справжньою кузницею, де плекали народні традиції. І батько, і мати знали безліч легенд, переказів, пісень, якими так багата Тернопільщина. Уже підлітком майбутній фольклорист знав близько 100 довгих казок, не рахуючи анекдотів, переказів та пісень. А на 17 році вже мав рукописну збірку, що вміщувала понад 500 мелодій.

Ще на час навчання у Станіславській гімназії у Львівському університеті (1890-1895) припадає намір В.Гнатюка записати повний репертуар галицького лірника, а вже 1896 року у «Етнографічному збірнику» (т.ІІ, який виходив у Львові в Науковому Товаристві ім. Шевченка), з'являється перша фольклористична праця майбутнього вченого «Лірники. Лірницькі пісні, молитви і т.ін. про лірників повіту Бучацького». Це видання було здійснене під керівництвом і за допомогою Івана Франка, з яким Гнатюка єднала сердечна дружба і постійна співпраця на громадській та літературно-науковій ниві усе подальше життя. Цю першу студентську працю високо оцінив відомий фольклорист Філарет Колесса у 1929 році: «...В.Гнатюк «виступив на полі української етнографії з солідною підготовкою — се показує вже його перша збірка «Лірники...», що й досі зостається одним з записом повного репертуару галицького лірника».

Навчаючись на філософському факультеті Львівського університету, Володимир Гнатюк, набуваючи систематичних філологічних знань, наполегливо опановуючи іноземні мови, зокрема слов'янські, водночас студіює всі відомі на той час видання з фольклору та етнографії. Щоб краще засвоїти методику записування фольклору, Гнатюк за посередництвом Івана Франка почав листуватися з одним із найвизначніших українських етнографів Хведором Вовком, який давав

переказів, записаних на Закарпатській Україні, «Народні оповідання про опришків», «Знадоби до української демонології», «Українські народні байки», «Українські весільні обряди і звичаї», «Похоронні обряди і звичаї» і ще багато-багато, перелік самих назв усього виданого Гнатюком зайняв би цілу сторінку нашого часопису.

Незважаючи на те, що під час першої світової війни чимало записів, здійснених Гнатюком та збирачами, яких було близько трьох сотень, загинуло, у його архіві збереглося самих тільки фольклорних текстів понад 25 тис. аркушів!

Володимир Михайлович накреслив широку програму систематизованого видання зразків народнопісенної творчості за окремими жанрами. Так за короткий час побачили світ два томи «Колядок і щедрівок» і цілих три томи «Коломийок». Закоханим у ці справжні пісенні шедеври, Володимир Михайлович Гнатюк протягом шести років записував їх у селах Тернопільщини, Львівщини та Закарпатської України.

Про що ж в них співається? Ось що писав про це сам Гнатюк: «Коломийка — самостійний витвір народного генія... Вона торкається усіх проявів життя чоловіка у всіх порах; вона втискується всюди за чоловіком, для неї нема нічого тайного, звідти в ній висловлена і радість, і горе, і утіха, і жаль; звідти вона дихає і повагою і жартом, звідти в ній і гумор, і сатира та іронія і т.ін.»

Звідки ж походить назва «коломийка», постає питання. Пояснюють, що ніби вона походить від назви — міста Коломиї. Проте доказів певних немає, а є лише гіпотези. А щодо пояснення назви міста, то тут також багато припущень, посилення на угорське та сербське походження і від латинського слова «колонія» і від давньоруських — коло і мию. Варіантів походження багато. Проте ясно одне: коломийка, як жанр народної творчості, що поєднує слово, музику і танець, дуже давнього походження. Цікаво, що 14-складовий коломийковий розмір витіснив собою всі інші пісенні розміри і не охопив хіба що обрядових пісень. Але і в поезії геніального Шевченка коломийкова мірка панує навіть у славетному «Заповіті»! Все це дуже детально описав у своїх працях етнограф Володимир Гнатюк, зазначивши, що хоча розмір такий усталений «мелодії коломийок надзвичайно різноманітні й багаті, і числяться не на десятки, а на сотки».

А чого вартий хоча б цілий том його «Гаївок», де наведено сотні записів цих весняних пісень-таночків, які побутували, а тепер вже частково